

Inleiding

In 2011 bestaat Open Monumentendag precies 25 jaar.

Een goede reden om extra aandacht te besteden aan de vele monumenten die Heerlen rijk is. Centraal staan 25 waardevolle gebouwen die een nieuwe functie, een nieuw gebruik, een nieuw leven gekregen hebben. Passend in het thema van de 25e Open Monumentendag: 'Nieuw gebruik - Oud gebouw'.

THEMA

Het thema van de 25e Open Monumentendag is 'Nieuw gebruik - Oud gebouw' en gaat over herbestemming. Herbestemming van monumenten sluit nauw aan bij de missie van Open Monumentendag. Door toedoen van Open Monumentendag is de publieke aandacht voor monumenten gegroeid en is de zorg voor monumenten steeds meer toegenomen. En daarmee ook het behoud, de betekenis en herbestemming van monumenten. Dit thema is voor Parkstad Limburg bijzonder actueel, omdat het voor de hand ligt in een krimpende regio meer aandacht te besteden aan nieuw gebruik van het bestaande culturele erfgoed. Het is een bijzonder overzicht geworden, waard om te lezen en goed te bewaren. De organisatie van de Open Monumentendag Heerlen wenst u veel plezier bij het bekijken van de 25 hergebruikte gebouwen. Vanaf maart 2011 vond, ter gelegenheid van het jubileum, 25 weken lang de Nationale Monumenten Estafette plaats. In de aanloop naar de Open Monumentendag stond iedere week een monument in de schijnwerpers. Onder de geselecteerde steden bevond zich ook onze gemeente. Heerlen zette in het kader van de Estafette op 16 april het Glaspaleis in de spotlights.

In 25 jaar is de Open Monumentendag uitgegroeid tot een van de grootste culturele evenementen van Nederland. Het wordt samen met de plaatselijke comités en het publiek gevierd. In Heerlen tekent een commissie voor de organisatie en uitvoering van Open Monumentendag.

Achter in dit boekwerkje treft u de deelnemende instanties en personen van de Commissie Open Monumentendag Heerlen aan.

GESCHIEDENIS

In 1987 werd in navolging van Frankrijk de Open Monumentendag in Nederland geïntroduceerd. Monumenten werden gratis voor het publiek opengesteld om zo de publieke belangstelling voor monumenten en het draagvlak voor monumentenzorg te vergroten. Open Monumentendag was in Nederland een van de eerste instrumenten om de bevolking op grote schaal in contact te brengen met monumenten. Om de organisatie uit te kunnen voeren werd de landelijke Stichting Open Monumentendag opgericht, gehuisvest in Amsterdam. Open Monumentendag werkt vanaf het begin met een decentrale opzet. Deze opzet is een sterk punt. De lokale gemeenschap wordt optimaal betrokken bij de organisatie van het evenement, waarbij de rol van vrijwilligers cruciaal is. Zonder vrijwilligers was en is de Open Monumentendag ondenkbaar, zowel bij de voorbereiding als op de dag zelf. Zij ontvangen de mensen, geven rondleidingen, bemensen stands en maken tentoonstellingen en informatieve boekjes. Open Monumentendag vindt jaarlijks plaats op de tweede zaterdag en/of zondag in september.

Lex Smeets, wethouder

Voorwoord

Monumenten hebben een speciale plek in mijn hart. Niet alleen door de architectuur of het belang van het behoud van ons cultureel erfgoed, maar ook door het vaak verrassende nieuwe gebruik van deze gebouwen. En net dat laatste is het thema van de 25^e Open Monumentendag. Zelf kijk ik altijd bijzonder uit naar deze dag, omdat het bij uitstek de gelegenheid is om eens een kijkje te nemen in deze prachtige gebouwen waarvan velen de rest van het jaar niet toegankelijk zijn.

Het thema van de 25^e Open Monumentendag is 'Nieuw gebruik - Oud gebouw' en gaat over herbestemming. En juist herbestemming is dankzij de toegenomen aandacht via de Open Monumentendag meer op de politieke agenda komen te staan; ook in Heerlen. En daarmee ook de zorg, het behoud en de betekenis van monumenten.

In Heerlen staan dit jaar 25 waardevolle gebouwen centraal die een nieuwe functie, een nieuw gebruik, een nieuw leven gekregen hebben. Het is een bijzonder overzicht geworden, waard om te lezen en vervolgens goed te bewaren. Mede namens de organisatie van de Open Monumentendag Heerlen wens ik u veel plezier bij het bekijken van deze prachtige hergebruikte gebouwen.

Lex Smeets

Wethouder ruimte, wonen en cultuur

Van patronaat naar cultuurhuis

Sittarderweg 145
Het in 1920 door Jos Wielders ontworpen patronaat is een mooi voorbeeld van Amsterdamse School-architectuur in de Limburgse mijnstreek. In 2007 werd door Qbbf Architecten uit Eindhoven aan de noordkant een nieuw stuk aangebouwd met een knipoog naar het authentieke ontwerp.

OUD GEBOUW

Het oorspronkelijke ontwerp was wellicht de beste representant van de Amsterdamse School-architectuur in de Oostelijke Mijnstreek. Architectuur zoals we die kennen uit het werk van De Klerk en Kramer en de Limburger Joan Melchior van der Mey. Kenmerken van deze bouwstijl zijn het gewelfde metselwerk dat vloeiend in elkaar overloopt, ronde vormen, toepassing van dikke houten kozijnen (vaak uitgevoerd met verticale stijlen, tussendorpels en horizontale roedeverdeling), rode dakpannen en sculpturale baksteenornamenten. We zien de parabolische boog boven de zijdeur, gevelbeëindigingen met bijna vertikaal geplaatste dakpannen en driehoekig uitgebouwde erkerachtige elementen. Ook het verticale siermetselwerk en de natuurstenen decoraties sluiten aan bij het expressionisme van de Amsterdamse School. Wielders ontwierp een geheel symmetrische voorgevel, die echter nooit in die vorm werd gerealiseerd. Het 'Patronaat St. Antonius' is gebouwd voor het rectoraat van de *Minderbroeders H.H. Martelaren Van Gorcum*. Het was de ontmoetingsplaats voor bewoners van de mijnwerkerskolonies gelegen onder de rook van de Lange Jan: Grasbroek, Musschemig en Vrank en voor verenigingen als de *Fanfare St. Antonius* of de *Carnavalsvereniging 'De Strabanten'*. De eerste gastarbeiders, Polen en Slovenen, kwamen er bij elkaar om hun nationale feesten te vieren.

NIEUW GEBRUIK

In Parkstad Limburg was grote behoefte aan een zaal met ruimte voor circa 200 stoelen voor muziekvoorstellingen, amateurtoneel, jazz, blues, cabaret, exposities en lezingen. Daarom werd het oude patronaat uitgebreid en getransformeerd tot cultuurhuis.

Sinds de opening van het gebouw in maart 2007 zijn er in 'Het Patronaat' al heel wat activiteiten georganiseerd. Behalve passief genieten van cultuur kan er actief worden deelgenomen aan workshops, cultuureducatie en multiculturele activiteiten.

Maar het Cultuurhuis Heerlen, zoals het nu heet, blijft ook de sociale ontmoetingsplaats en economische motor van de wijk. Diverse verenigingen uit de buurt hebben hun intrek genomen in het pand. De buurtorganisatie GMS organiseert er kinderdisco's en de scholen uit de buurt maken gebruik van het gebouw bij het geven van voorstellingen. De buurt is nauw betrokken bij de invulling van de laagdrempelige activiteiten, onder andere door middel van een interactieve klankbordgroep. Vertegenwoordigers van de buurtorganisatie, gemeente en diverse culturele clubs en organisaties maken zich hierin sterk voor een brede basis.

Het Cultuurhuis Heerlen mag met recht het sociale hart van GMS genoemd worden.

Centraal Bureau voor de Statistiek

Van statistiekbureau naar bedrijfsverzamelgebouw

2

Kloosterweg 1

Op het terrein van de Oranje Nassau-mijn I verzezen na de mijnsluiting kantoren van het Centraal Bureau Voor De Statistiek. Het hoofdkantoor van de mijn, naar ontwerp van architect D. Roosenburg uit 1931, werd in het nieuwbouwplan geïntegreerd en was kantoor voor de eerste lichting CBS-ers.

OUD GEBOUW

Om na de sluiting van de mijnen vervangende werkgelegenheid te creëren is rond 1975 bij de operatie spreiding rijksdiensten ongeveer de helft van het *Centraal Bureau voor de Statistiek* naar Heerlen gekomen. Voor de huisvesting van de eerste lichting CBS-ers in mei 1974 waren het hoofdkantoor van de Oranje-Nassaumijnen van architect D. Roosenburg uit 1931 en twee panden aan de Huskensweg beschikbaar. Daarna werd er nog noodhuisvesting gecreëerd in een zestal paviljoens op het voormalig AVON-terrein tussen de Sittarderweg en Huskensweg.

Gelijktijdig met de noodhuisvesting van de ambtenaren startte op het mijnterrein van de ON I de nieuwbouw naar ontwerp van architect G.W.J. Snelder uit Maastricht. Het natuurlijk betonnen gebouw bestaat uit twaalf vleugels met vier tot zeven verdiepingen rond drie hoofdkernen, gevat in een fantasievolle tuinaanleg. In het nieuwbouwproject integreerde de architect het hoofdkantoor ON en het overgebleven schachtgebouw. De bouw werd aanbesteed aan *Bouwbedrijf Marcel Muijres BV* uit Sittard voor circa 35 miljoen gulden.

Minister Ruud Lubbers heide de eerste paal ervoor op 17 oktober 1975. Op 22 september 1978 vond de oplevering plaats, waarna het gebouw geleidelijk aan werd betrokken. Prinses Beatrix opende het gebouw op 26 september 1979. Op dat moment werkten er ongeveer 1000 mensen en waren er voor 1980 nog 170 nieuwe arbeidsplaatsen voorzien. In 1982 werd het gebouw al uitgebreid met een vleugel voor 400 arbeidsplaatsen.

NIEUW GEBRUIK

Het ingebedde, uit 1931 daterende, hoofdkantoor van de Oranje Nassau I werd in 1997 gerenoveerd door architect Jo Coenen. Het gebouw staat vanaf de beginjaren boven mijngangen, waardoor het risico van regelmatige bodemverschuivingen en verzakkingen groot was. Daarom werd in het originele ontwerp gekozen voor een flexibele constructie met lichte, holle materialen om verzakkingen te kunnen opvangen. Het was het eerste Heerlense gebouw waarbij de methode van staalskeletbouw werd toegepast. De gevelbekleding bestond uit lichtgroene stalen platen, glas en stalen kozijnen. De kleuren zijn door Coenen bij de renovatie in een donkerder tint teruggebracht.

Het groene gebouw heeft, na het gereedkomen van de betonnen nieuwbouw van CBS in 1978, gefungeerd als archiefruimte voor het CBS en is na de renovatie verhuurd geweest aan onder andere het Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen TNO (waarin de voormalige Rijksgeologische Dienst was opgegaan). Momenteel is het in gebruik door de Belastingdienst.

In 2009 vertrok het CBS naar de iets verderop gelegen nieuwbouw en werd het betonnen gebouw van Snelder verlaten. De Rijksgebouwendienst heeft het gebouw in beheer gegeven aan startende 'durvers'.

Daardoor is het gebouw momenteel een nog steeds groeiende verzamelplek voor zakelijke en creatieve ondernemers.

Schachtgebouw ON I

Mijnmuseumpad 2

Het voormalige ophaalgebouw met schachtbok van de steenkolenmijn ON1 is een ontwerp van A. Mehler en is gebouwd rond 1899.

OUD GEBOUW

De steenkolenmijn Oranje Nassau I heeft 75 jaar dienst gedaan, van 1899 tot 1974. Het afdiepen van de eerste schacht volgens de methode Honigmann startte op 1 oktober 1893. Met de aanleg van de tweede schacht werd in oktober 1894 begonnen. Nadat de carboonlagen waren bereikt en de schachten ondergronds met elkaar waren verbonden, kon in 1899 de koolwinning beginnen.

Boven de schachten werden bakstenen schachtgebouwen en stalen schachtbokken gebouwd voor de enorme liftinstallaties.

De schachtgebouwen hebben een gevelarchitectuur met rondbogen, kantelen en hoektorentjes. Zoals beoogd, roept dat een indruk van kracht en weerbaarheid op.

De schachttoeren behoort tot het zogeheten 'Malakow-type'. Deze vorm vond zijn oorsprong in het Ruhrgebied en in het steenkoolbekken van Aken.

De open stalen schachtbok behoort tot een type dat omstreeks 1900 in het Saarland is ontwikkeld.

Hierin was het wiel gemonteerd, waarover de liftkabel liep. Een liftkooi kon zo honderden meters in de liftschacht worden neergelaten en weer opgehaald, een vitaal onderdeel van elke steenkoolmijn. De conservering van materiaal en constructie is belangrijk, omdat de betonnen schachtbokken van alle andere mijnen zijn gesloopt en omdat het behoort tot de UNESCO top 100 monumenten. In het ophaalgebouw is de nagenoeg oorspronkelijke, door stroomkracht aangedreven, ophaalmachine nog aanwezig.

NIEUW GEBRUIK

Na de mijnsluitingen verdween er veel in rap tempo, maar er werd ook bewaard. Het centraal gelegen schachtgebouw 2 plus stalen schachtbok werd tijdens de bouw van de CBS-kantoren verplaatst naar de huidige locatie van schacht 1 en kreeg een educatieve en museale functie.

Het ging al snel fungeren als opslagplaats voor allerlei voorwerpen en materialen die met de mijnbouw en zijn geschiedenis te maken hebben. Boeken, helmen, hamers en boren, mijnlampen en kiepkarretjes, et cetera. Inmiddels is het een fraaie collectie geworden. Aanvankelijk werden bezoekers en leerlingen op verzoek rondgeleid en waren er geregeld Open Dagen.

Op gezette tijden waren er Open Dagen. In de jaren 1990 nam de Gemeente Heerlen nadrukkelijker de regie in handen. Delen van de collectie werden geschikt gemaakt voor expositie en gecategoriseerd. Maar het liep anders.

Mede uit kostenoverwegingen besloot de gemeente de regie uit handen te geven aan een goed georganiseerde groep oud-mijnwerkers en mijnbouwenhousiasten.

De plannen voor een Mijnmuseum gingen door en ook de oude mijnwerkerscultuur, zowel materieel als immaterieel, kreeg steeds meer aandacht.

Anno 2011 heeft het Nederlands Mijnmuseum, zoals het nu heet, gangbare openingstijden en zijn er opnieuw plannen ingediend om het geheel tot een volwaardig mijnmuseum te laten uitgroeien.

Vroedvrouwenschool

Zandweg 180

Na een hevige

concurrentiestrijd

kreeg Heerlen de

kweekschool voor
vroedvrouwen

‘St. Elisabeth’

annex kliniek voor

verloskunde en

vrouwenziekten

van Zuid-Nederland

toegewezen. In 1912

ontwierp architect

Jan Stuyt een Vroed-

vrouwenschool

annex directeurs-

woning aan de

Akerstraat. Die was al

gauw te klein door de

explosieve groei van

de mijnstreek. Stuyt

ontwierp in 1920 de

nieuwe, veel grotere

kliniek. Op 25

september 1920 legde

koningin Wilhelmina

de eerste steen.

OUD GEBOUW

De locatie op de Hooghees moet een kolfje naar Stuyts hand zijn geweest. Het gebouw was omgeven door veel ruimte, groen en frisse lucht. Voor de bouw ontving directeur Clemens Meuleman een financiële bijdrage van Koningin Wilhelmina. Hare Majesteit kwam in 1923 persoonlijk de opening van de nieuwbouw verrichten.

Naast de ingang vindt men nog een steen met opschrift aan, die aan dit heugelijke feit herinnert. Wat betreft de bouwstijl van het complex mogen we stellen dat het een soort tweelingbroer van de Ambachtsschool is geworden met een symmetrische, traditionalistische stijl en overeenkomsten in de gevelindeling, massabehandeling en detailvormen. De ingangspartijen zijn ook hier gevat in een risaliet met op het dak een bekroning in de vorm van een lantaarn. Wel is de Vroedvrouwenschool soberder uitgevoerd: de baksteen overheerst. Het meest opvallend is het langgerekte E-vormige, aan de voorkant gelegen verblijfsgebouw met een paviljoenvormig poortgebouw voorzien van een klokkentorentje. In de reliëfsteen boven dit poortgebouw zien we een moeder met kind en een vroedvrouw.

Het complex met latere uitbreidingen bood onderdak aan een kweekschool, internaat, kliniek, enkele kleinere instellingen, economiegebouwen en een directeurswoning. In 1934 kwam de kapel, naast het complex, gereed. Zij is gebouwd in baksteen met mergel. Fysieke gezondheidszorg en psychische zielzorg werden beiden als onontbeerlijk voor het herstel van de mens beschouwd.

NIEUW GEBRUIK

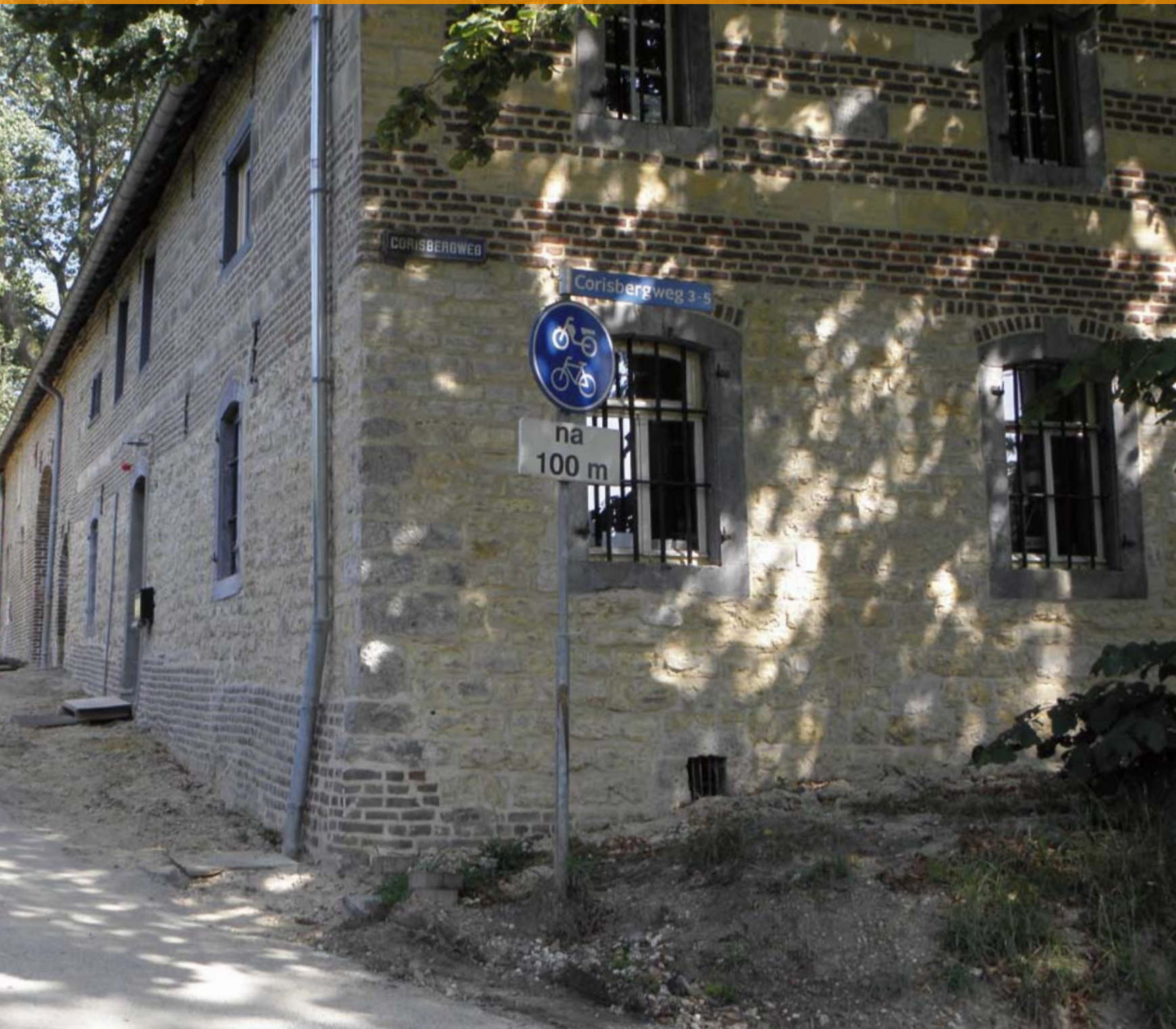
De Vroedvrouwenschool is in 1993 verhuisd naar een nieuw gebouw, gelegen naast het St. Jozefziekenhuis in Kerkrade. Zij bestaat nu niet meer als zelfstandige instelling. De opleiding tot vroedvrouw of verloskundige is ondergebracht bij het academisch ziekenhuis in Maastricht.

Toen de Vroedvrouwenschool definitief uit Heerlen vertrok, restte de moeizame taak om het grote complex een herbestemming te geven. De oplossing werd gevonden in seniorenwoningen van hoge kwaliteit met een scala aan faciliteiten: *Vitalis Parc Imstenrade*.

In 1998 is daarvoor door *De Bever Architecten* uit Eindhoven een Masterplan opgesteld.

Op 15 december 1999 werd het hoogste punt bereikt van fase 1. Commissaris van de Koningin in de provincie Limburg, mr. B.J.M. baron van Voorst tot Voorst verrichtte de officiële handeling. In 2000 werden de eerste luxe woonzorgappartementen in gebruik genomen.

Na een renovatie is ook de kapel sinds 2001 weer in gebruik als godshuis en als podium voor een breed scala aan culturele evenementen. Na de restauratie van de kapel en de villa werd fase 1 van Parc Imstenrade op 22 november 2001 officieel geopend door Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Margriet. In de periode 2004-2006 werd fase 2 met aanpalende nieuwbouw gerealiseerd.

Van boerenbedrijf naar zorgboerderij

5

Corisbergweg 1

De hoeve Corisberg kende sinds de late middeleeuwen een nauwe band met het even verderop gelegen goed Schiffeler. Zij waren een leengoed van de aartsbisdommen van Keulen en werden samen ook wel aangeduid met de benaming Kaldenborn. Tussen circa 1400 - 1722 zijn de bezitters dezelfde als die van de Schiffeler.

OUD GEBOUW

De hoeve wordt al in 1371 genoemd als leengoed en stamgoed van het geslacht Caldenborn of Van Caldenborch. Zij is schilderachtig gelegen tegen de helling van het dal van de Caumerbeek. De hoeve heeft een gesloten bebouwing rondom een binnenplaats, zoals vaak toegepast in Limburg. Op de zuidwesthoek bevindt zich het 17e-eeuwse L-vormige woongedeelte, waarvan de begane grond is opgetrokken uit Kunradersteen en de verdieping in baksteen met speklagen en hoekblokken van mergel. In de 17e eeuw werd ook de rest van de zuidgevel vernieuwd door toepassing van mergel. De inscriptie: 'ANNO 1768 THOMAS ULECKS ANNA MAREA HORBACH' in de puntgevel van het woonhuis, opgetrokken met Kunradersteen en baksteen met speklagen, wijst op een verbouwing in dat jaar. Hierbij werden de segmentboogvensters en de schoorsteenmantels in Lodewijk XIV-stijl aangebracht. Onder het woongedeelte bevindt zich een kelder met een ellipsbooggewelf. Dit is het oudste gedeelte van de hoeve Corisberg. De bakstenen muur aan de oostzijde stamt uit het eerste kwart van de 19e eeuw. De stal is, zoals het jaartal vermeldt, uit 1780. De buitengevel, rechts van de voorgevel van het woonhuis, bestaat uit baksteen met speklagen van mergel. Opmerkelijk is het onderste deel van deze gevel aan de weggant. Hier is een gevarieerde hoeveelheid steen (her)gebruikt: stukken mergel en zandsteen zijn herkenbaar, maar ook maaskeien en vuursteenknollen.

De hoeve was sinds 1965 eigendom van de gemeente.

NIEUW GEBRUIK

De laatste bewoners, Jo en Lenie Lanckohr, zijn eind 2002 gestopt met boeren. In 2009 is de boerderij overgedragen aan de Stichting Zonnehuizen.

Alynia Architecten & Adviseurs kreeg in 2010 opdracht het boerenbedrijf te verbouwen tot zorgboerderij.

Bij de hoeve Corisberg wonen 24 mensen met een verstandelijke beperking. Zij nemen deel aan het biologisch tuinbouwproject van de Stichting Zonnehuizen, dat naast de hoeve werd gestart. Om de autonomie van de monumentale boerderij en het karakter van het glooiende landschap (ecologische hoofdstructuur) zoveel mogelijk te handhaven, zijn de vier geschakelde woningen half ingegraven in een verder gelegen talud.

De gevels zijn gemaakt van waxed wood. Dit materiaal is zo bewerkt dat de waterdruppels er aflopen (zoals bij de veren van een eend). Verder is een extensief grasdak aangebracht dat aansluit bij het groen van de omgeving. Bovendien worden alternatieve energiebronnen toegepast, zoals zonne-energie en aardwarmte.

Met dit nieuwe gebruik van de Hoeve Corisberg is een herbestemming gevonden die transparant aansluit bij de groene entourage met droogdal tussen de oude wijk Molenberg en de nieuwere villawijk Caumerpark.

Justus van

Maurikstraat 37

De hoeve Molenberg

oogt uiterlijk

18e-eeuws, maar in

de 16e eeuw wordt

het pand al genoemd.

Adellijke families

als het geslacht Van

Hulsberg genaamd

Schaloen en de

familie Schellart

d'Obbendorf, heren

van Schinnen,

hebben de hoeve in

hun bezit gehad.

OUD GEBOUW

De gebouwen dragen sporen van vele verbouwingen.

De grotendeels uit baksteen opgetrokken hoeve is geplaatst om een gesloten binnenplaats. De voorvleugel van twee verdiepingen heeft een zadeldak, afgesloten door puntgevels. De 17e-eeuwse verdieping en topgevels zijn voorzien van hoekblokken en enige horizontale banden van mergel, zogeheten speklagen. De rechter zijgevel is beneden nog van Kunradersteen; aan de zijkant links jaarankers en enige schietgaten in Kunradersteen. Voorts bevatten de zijgevels en de voorgevel uilengaten in mergel. Boven de met mergel omlijste rondboogpoort herinnert een verweerde inscriptie in mergelsteen aan het feit dat het echtpaar Stassen-Melchers in 1776 aan de hoeve heeft verbouwd: (FRANC)ISC(US) STASSEN ...

MELCHERS ...17(7)6. Jaarankers op de gevel aan het binnenplein vermelden het jaar 1778. Het is goed mogelijk dat in deze jaren oudere gevels of bouwdelen van houtskeletbouw ('vakwerk') opnieuw zijn opgetrokken in baksteen. Boven de eenvoudige vensters en ingangen bevinden zich bakstenen segmentbogen, aan de binnenplaats een hardstenen ingangsomlijsting. Inwendig is er een kelder met ellipsbooggewelf van baksteen met steekappen en een kelder met bakstenen troggewelven tussen gordelbogen.

In 1919 werd, naar ontwerp van architect Jan Stuyt, de achtervleugel tot noodkerk van de parochie Molenberg verbouwd. Tot de wijding van de nieuwe kerk in 1927 heeft de noodkerk dienst gedaan. In 1929 is het verbouwd tot patronaat.

NIEUW GEBRUIK

In 1989 vond een ingrijpende renovatie plaats door architectenbureau P. Mertens uit Hoensbroek in opdracht van de nieuwe eigenaar die het pand in 1987 van het kerkbestuur kocht. Hoeve met schuren en de noodkerk, waarin later de Jeugdsociëteit Gejem zat, werd getransformeerd naar een woonparadijsje met 16 appartementen. Alleen de buitenmuren van het monument bleven staan, de binnenmuren werden alle gesloopt. In de achterbouw herinneren een klein 'torentje' en een kruis in beton op het dak nog aan de oude functie van noodkerk. Het voorbouwsel met entree is weggebroken, omdat het volgens de architect in de weg stond, geen 'eigen' kwaliteit had en het zicht ontnam op een oude poortboog die in vroeger tijden de achteringang naar de hoeve vormde. Ook de kerkramen zijn weggebroken.

De oorspronkelijke hoeve heeft echter zijn aanzien behouden. In de twee woningen die er al eerder in gesitueerd waren, zijn de gewelfde plafonds teruggedbracht. Een oude monumentale trap in de rechtere vleugel, gedeeltelijk door brand verwoest, is weer hersteld.

De nieuwe bestemming van de hoeve tot appartementen-complex heeft er toe geleid dat het pand een bijzonder goed geslaagde restauratie/renovatie heeft ondergaan. Een langdurig behoud in goede staat is hiermee gewaarborgd.

Van meisjesschool naar bureau thuiszorg

7

Kerkraderweg 76
De oorspronkelijke lagere meisjes-school werd ontworpen door Frits Peutz in 1931. Als gevolg van scholenfusies zijn de afzonderlijke jongens- en meisjesscholen verdwenen en moest dit gebouw een nieuwe bestemming krijgen. In 1990 verbouwde Ton Vandenbergh deze school tot Groene Kruisgebouw.

OUD GEBOUW

In 1931 werd op steeds meer plaatsen het 'Nieuwe Bouwen' zichtbaar. Voortrekker hiervan was de invloedrijke Franse toparchitect Le Corbusier (1897-1965), die in dat jaar bij Parijs de Villa Savoye realiseerde. Het devies van Le Corbusier was als volgt: "Nieuwe architectuur is ontroerende verhoudingen tot stand brengen met de elementen licht, schaduw, muren en ruimte."

De oude meisjesschool - ontworpen naar dit idee - bestond uit twee bouwlagen en had op iedere laag drie klaslokalen van ongeveer 50 m². Een lokaal lag links van het trappenhuis en de twee andere lokalen lagen rechts van het trappenhuis aan een korte gang die in de begane grond op de overdekte speelplaats uitkwam. Buiten de school lagen vroeger ook de wc's voor de leerlingen. Het bakstenen gebouw is gemetseld in kettingverband. Ieder klaslokaal beschikt over een groot stalen raamkozijn. Ronde vlakken met veel glas geven het trappenhuis een vloed van licht. Opvallend is het overstekend platte dak. Boven het dak zien we een ronde oprijzende lantaarn. Dit principe heeft Peutz op meer plaatsen toegepast, onder andere bij het Glaspaleis en bij het Retraitehuis. Interessant in het ontwerp is het spel van horizontale en verticale lijnen dat we kunnen herkennen bij borstweringen, kozijnindeling, de boeiboorden van lagere elementen (speelplaats en lerarenkamer), de schoorsteen en de vlaggenmast. Binnen is de overzichtelijkheid van de oude zesklassige lagere school nog steeds herkenbaar.

NIEUW GEBRUIK

Tegenwoordig is het centraal bureau RIMO van Meander Thuiszorg voor opvang, zorg en activering op deze locatie gevestigd. Bureau Ton Vandenbergh Architecten vergrootte in 1990 de school met circa 500 m² kantooruimte, sloopte de overdekte speelplaats en restaureerde het oude monumentale pand. Het architectenbureau speelde daarbij goed in op de stedenbouwkundige context. De ruimtelijke relatie tussen de speelplaats en het Alberdingk Thijmplein bleef bestaan. De nieuwe uitbreiding is zorgvuldig in de bestaande woonstraten ingepast. Aan de pleinzijde heeft deze uitbreiding een grote geheel glazen gevel gekregen, terwijl aan de andere kant in de woonstraat kleinere raamopeningen in een bakstenen gevel zijn toegepast. Door het programma van drie bouwlagen gedeeltelijk onder het maaiveld te realiseren is een goede aansluiting met het oude gebouw tot stand gekomen. De architectuur van het nieuwe geheel blijft geïnspireerd op de architectuur van Peutz. Frappant zijn de nieuwe dakranden die uit de dertiger jaren lijken te stammen en de glazen bouwstenen. De oorspronkelijke stalen ramen zijn vervangen door aluminium ramen. Op deze keuze valt wat af te dingen, maar het is wel interessant dat de nieuwe kozijnen in de grote gebogen vliesgevel passen bij de verhoudingen van de oorspronkelijke kozijnen. Ook het horizontalisme uit de Peutz-architectuur is letterlijk doorgetrokken in kopgevels en raamdorpels.

Philipsfabrieken Molenberg

Jan Campertstraat 5

De oude

Philipsfabriek uit

1952 vormde ooit

een belangrijke

economische motor

van Heerlen en de

wijk Molenberg.

Na de inkrimping en

definitieve sluiting

volgde een moeizame

zoektocht naar

herbestemming.

Deze 'mill' (fabriek)

is nu de ziel van een

nieuwe creatieve

en innovatieve

werklocatie die

een langdurig

voortbestaan

tegemoet mag zien.

OUD GEBOUW

Het complex is aangelegd vanaf 1952 door de bouwkundige afdeling van Philips te Eindhoven.

Het betreft een terrein van 15 hectare met 9 gebouwen gelegen in een gritstructuur met een bedrijfsvloeroppervlak van 43000 m². Op het hoogtepunt werkten hier 2200 mensen. Elke ruimte heeft zijn eigen verhaal.

De eerste indruk wordt niet overheerst door architectonisch spektakel. Een betere beschouwing leert dat het gaat om een bijzonder industrieel erfgoed met een eigen identiteit qua architectuur, stedenbouw en tuinaanleg.

Opvallend is de stedenbouwkundige entourage, met grote lange zicht-assen, parkachtige aanleg met grasvelden en oude monumentale bomen alsmede de bestrating met stelcon platen, waarin de sporen van zware machines nog te herkennen zijn. De omringende woonhuizen lijken op sommige plaatsen een beeldbepalend onderdeel uit te maken van het bedrijfsterrein zelf.

Oude leidingstraten maken hoog boven het maaiveld verbindingen tussen de afzonderlijke gebouwen.

De meeste gebouwen hebben een bouwlaag met een schuin dak. Slechts een gering percentage is hoger. Dit maakt dat de opengewerkte stalen spanten en witte cassetteplafonds vaak zichtbaar zijn in het interieur.

De architectuur wordt gekenmerkt door baksteen-vullingen tussen staalprofielen, kapconstructies, grote bedrijfsdeuren, schuifpoorten en stalen ramen.

NIEUW GEBRUIK

Eind jaren 90 is het Philipsconcern begonnen met het afstoten van de Heerlense bedrijfsactiviteiten.

Aanvankelijk bleven deze activiteiten ter plaatse onder een andere naam gehandhaafd. Het ging daarbij om de fabricage van onderdelen van onder andere röntgen-apparaten en beeldschermen. Vanaf 2000 werd het oude bedrijfsterrein meer en meer verlaten. Geerd Simonis en compagnon kochten het complex in 2007, stelden een masterplan op en gingen met de architecten Marc Vola en Erol Öztan aan de slag. Men wilde vooral de bestaande kwaliteiten opnieuw gebruiken en niet slopen.

De design interieurs met meubels en inrichting ogen hedendaags, ruimtelijk en kleurrijk. Ze laten oude materialen en oorspronkelijke constructies zien. Het nieuwe gebruik is bedoeld voor creatieve en innovatieve bedrijven, ateliers, woon-werkcombinaties en evenementen. Kunstenaars, grafische ontwerpers, architecten en webdesigners kunnen in deze niet-conventionele omgeving voor elkaar een stimulans zijn. Men verwacht nieuwe ideeën, synergie en het ontstaan van consistente samenwerking.

Het facilitair management met een centraal aanspreekpunt wordt verzorgd door C'Magne. Door de aanleg van de binnenring, de Euregioweg, heeft het nieuwe gebruik een strategische locatie gekregen binnen Parkstad Limburg. Het masterplan voorziet te zijner tijd in een nieuwe entree met een nieuw gezicht aan de zuidzijde. Een lichtkunstenaar zal een lichtplan ontwerpen.

Van broodfabriek tot MediPoint

9

Voskuilenweg

127 - 131

In 1968 opende aan de Voskuilenweg een grote broodfabriek van de Co-op.

Een jaar later werd er het tot dan toe langste brood van de wereld gebakken.

Het mat 26,5 meter en was bestemd voor de opening van de 15^e BBB horeca

vakbeurs in Valkenburg.

De verkoop ervan in 'halfjes wit' bracht uiteindelijk 750 gulden op voor de gehandicapte kinderen van het Valkenburgse Franciscusoord.

OUD GEBOUW

Vanouds bestond in Heerlen de Coöperatie 'Ons Dagelijks Brood'. Opgericht door dr. Henri Poels in 1911 zorgde 'Ons dagelijks Brood' met een grote bakkerij aan de Parallelweg voor de verkoop van brood aan huis en in buurtwinkels. Per 1 januari 1964 fuseerde ODB met twee andere coöperaties tot *Co-Op Zuid-Limburg*. Na nog een fusie, met *Konsum* uit Kerkrade, waren de kaarten gelegd voor nieuwbouw van een moderne, geautomatiseerde bakkerij, goed voor de productie van zo'n 100.000 broden en 2000 vlaaien per dag. Het gebouw werd ontworpen door architecten- en ingenieursbureau Van den Bongerd in Heerlen en voor 6 miljoen gulden gebouwd door aannemer P. Smeets uit Meerssen. De eerste spade werd in 1966 in de grond gestoken. Burgemeester Frans Gijzels verrichtte op 22 april 1968 de opening, nadat vanaf 12 februari van dat jaar al met bakken was begonnen. De broodfabriek fuseerde in september 1973 met de *Mabro* Maastricht tot de *Verenigde Limburgse Bakkerijen* en kwam meteen daarna in zwaar weer. Het personeel bezette in maart 1974 elf dagen lang de bakkerij. Eind oktober ging de VLB failliet. Op 15 november 1974 werd in de Heerlense bakkerij het laatste brood gebakken.

NIEUW GEBRUIK

Na de sluiting van de bakkerij werd het gebouw verkocht aan *Adviesbureau Groenendijk*, die het daarna als multifunctioneel kantoorgebouw ging inzetten en het in eerste instantie verhuurde aan het *Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds* voor de voorlopige huisvesting van de afdeling 'Bijzondere Pensioenen'. Verder was er de brood- en banketbakkersopleiding gehuisvest. In het voorste gedeelte kwam per 29 mei 1981 het *Geologisch Bureau* met museum. In 1992 werd het museum opgeheven en de geologische collectie verplaatst naar de geologische afdeling van TNO.

Nu is het kantorencomplex na een grondige verbouwing en vernieuwing van de inrichting tussen 2002 en 2004 in gebruik als *Gezondheidsboulevard Medipoint Parkstad*. Het bedrijfsverzamelgebouw huisvest op 8500 m² verschillende bedrijven en ondernemingen die producten en/of diensten leveren vanuit de (para)medische en (peri)medische hoek en vanuit diverse ziekte-, gezondheids-, en welzijnsclusters.

Architect Ed Bloemen (*Bloemen Architecten Bv*) uit Alphen aan de Rijn ontwierp de nieuwe transparate transformatie in opdracht van Liblo Vastgoed. MediPoint is de eerste gezondheidsboulevard onder het 'one-stop-shopping' idee.

Mgr. Laurentius Schrijnenhuis

Oliemolenstraat 60
Het Mgr. Laurentius Schrijnenhuis is in één jaar tijd gebouwd van 1932 tot 1933 naar een ontwerp van architect Frits Peutz (1896 - 1974). In dit retraitshuis logeerden van 1933 tot 1959 meer dan 60.000 katholieke meisjes. Het gebouw is een jong rijksmonument, waarvan de architectuur aansluit bij de stijl van het 'Nieuwe Bouwen'. Het gebouw behoort samen met het Stadhuis en het Glaspaleis tot de belangrijkste werken van Peutz.

OUD GEBOUW

Eind jaren twintig kwam bisschop mgr. L. Schrijnen met het plan om in de mijnstreek een diocesaan retraitshuis voor vrouwen en meisjes te stichten. In een retraitshuis kon men zich enkele dagen terugtrekken om zich te bezinnen op vraagstukken rond mens, maatschappij en kerk. Mede door toedoen van de Heerlense pastoor-deken Nicolay ging de opdracht voor het 'Mgr. Laurentius Schrijnenhuis' naar architect Peutz. Het zou worden bestierd door zusters van de Franse congregatie van de Filles De La Sainte Vierge De La Retraite.

Het retraitshuis manifesteerde zich als een oprijzend schip in het heuvelland. Opvallend is de langgerekte vorm, de terrasvormige opzet, de ronde ramen en het ronde torentje. Het functionele gebouw wordt gekenmerkt door een geheel van abstracte geometrische delen zonder ornamentiek. Bijzonder is het staalskelet dat voor een belangrijk deel schuil gaat onder de bepleistering. Het is zo gemaakt dat mogelijke mijnverzakkingen geen schade zouden toebrengen. Het staalskelet werd bekleed met zogenaamde 'steeltexvellen', waartegen de bepleistering werd aangebracht. Het werk van Peutz laat tegenstellingen zien tussen het traditionalisme, waarbij gebouwen werden samengesteld uit natuurlijke materialen, en de nieuwe architectuurstroming die vooral moderne materialen zoals glas en beton gebruikte. Tegenstanders vonden het katholieke retraitshuis maar een heidens gebouw. Peutz heeft eens gezegd: "Als dit heidentje klaar is, zullen wij het ook dopen".

NIEUW GEBRUIK

Rond 1960 nam de vraag naar retraitswerk drastisch af. Daarmee diende zich een functiewijziging aan. In oktober 1961 kocht het bisdom Roermond het retraitshuis. Er werd een zelfstandige filosofieopleiding in gevestigd, het zogeheten *Filosoficum*. Dit was een tweejarige vooropleiding voor de vierjarige theologiestudie. In 1963 werden leslokalen, een woonvleugel en een bibliotheek aangebouwd. Enkele jaren later zou het *Filosoficum* uitgroeien tot de *Hogeschool Voor Theologie En Pastoraat (Htp)*, later tot Universiteit (UTP).

Na beëindiging van de onderwijsfunctie dreigde leegstand en verloedering. Het architectenbureau

Ags | Peutz Architecten Bv wilde dit bijzondere gebouw voor de toekomst veilig stellen en een grotere nieuwe werklocatie voor het bureau zelf realiseren. Flexibel ruimtegebruik met uniforme plaatsing van standaard werkplekken met toerusting, was een van de belangrijkste eisen. Het restaureren van dit lichte gebouw vergde diverse moeilijke oplossingen, zoals het aanbrengen van dubbelglas in oude stalen kozijnen en het herstel van de witte gevels, waarin men de veldspaatsplinters kon zien glinsteren. In de kelder is de oude keuken inclusief gebruiksvoorwerpen intact gebleven en op de derde verdieping zijn ook de kleine slaapvertrekken weer gedeeltelijk origineel ingericht.

In 2003 won *Peutz Architecten Bv* de publieksprijs van de Nationale Renovatie Prijs met de renovatie van dit voormalige retraitshuis.

Verpleegstersflat

Van verpleegstersflat naar Wil Houbenhuis

11

Groeneboord 21

**De verpleegstersflat
werd in 1954**

**ontworpen door Frits
Peutz en maakte
oorspronkelijk
deel uit van het Sint
Jozefziekenhuis. Het
gebouw kan worden
gewaardeerd als
een voorbeeld van
moderne architectuur
(vergelijk de
'woonmachines'
van Le Corbusier).
In plaats van zich
te schikken tussen
de oude bebouwing
van de binnensteden
werd gekozen
voor stedelijke
dichtheid op een
klein oppervlak met
goede bezonning en
vrij uitzicht op een
groene omgeving.**

OUD GEBOUW

In het begin van de 20^e eeuw werd aan de Putgraaf het Sint Jozefziekenhuis gebouwd. De verpleegstersflat vormde de afsluiting van het complex aan de oostzijde van de Putgraaf. Het gebouw was het eerste hoge flatgebouw in Heerlen. De bouwlocatie ligt nabij het punt waar de Romeinse weg naar Keulen de Caumerbeek overstak. Deze intensieve moderne bebouwing maakt gebruik van het vrije uitzicht op het Aambos. Door de noord-zuid oriëntatie worden de beide meest karakteristieke gevels met loggia's gelijkmatig bezond. In de bouwstijl van Le Corbusier werd bij voorkeur niet gebruik gemaakt van traditionele baksteen, maar van gewapend beton met geometrische basisvormen en platte daken.

Het schijfvormige gebouw kan worden verdeeld in drie elementen: een onderbouw met gemeenschappelijke ruimten, zeven verdiepingsslagen en de dakopbouw. Hierdoor heeft het bouwwerk een zekere gelaagdheid. In de onderbouw is het hoogteverschil verwerkt waardoor het aan de voorzijde twee rijen ramen heeft en aan de achterzijde maar één. Kleine ronde ramen markeren de overgang tussen deze onderbouw en de verdiepingsslagen waardoor deze als het ware worden opgetild boven het maaiveld. De beide lange gevels hebben een rooster-vormige structuur met teruggelegen kozijnen die in het zonlicht een sterke dieptewerking geeft.

Het gebouw is gemaakt van in het werk gestorte beton en staat op funderingspalen. Het complex behoort tot een van de belangrijkste gebouwen uit de wederopbouwperiode.

NIEUW GEBRUIK

In 1963 besloten de regenten het ziekenhuis te verplaatsen naar de omgeving van Benzenrade.

De verpleegstersflat is na de verhuizing van het ziekenhuis in gebruik geweest als belastingkantoor en doet sinds 2005 dienst als huisvesting voor studenten.

De architectuur van het gebouw is door de nieuwe functies niet ingrijpend veranderd. De kleuren op de gevels zijn er na een recente renovatie door de *Rijksgebouwendienst* aan toegevoegd en worden niet gezien als versterking van het ontwerp. Tegen de kopgevel (bij de begraafplaats) was een kleine, eenvoudige woning met plat dak geplaatst voor de voormalig geestelijk verzorger van de verpleegsters. Nu is het een winkeltje in tweedehands kleding.

Volgens een jaarverslag uit 2009 van de *Woningvereniging 'De Voorzorg'* wonen in dit complex 168 studenten.

Zij huren een appartement dat voorzien is van een eigen keuken, een toilet en een douche. Er is een ruime entree met individuele brievenbussen en men kan een fietskluis huren en gebruik maken van een gemeenschappelijke wasserette. Een huismeester begeleidt de studenten die dit complex vaak op nummer één van hun meest gewilde woonplek hebben staan. Omdat de studenten na het beëindigen van hun studie het complex moeten verlaten, komen er regelmatig appartementen vrij die weer opnieuw worden verhuurd. Het gebouw bezit een redelijke gaafheid ten opzichte van het oorspronkelijke ontwerp, dat overigens soberder is uitgevoerd dan de gepubliceerde bouwtekeningen aangeven.

Akerstraat 19

Het ontwerp door architect F.P.J. Peutz van het markant op de hoek met de Putgraaf gelegen winkelpand met kantoren en bovenwoningen is uit 1956. De laatste verbouwing werd voor nieuw gebruik in 2005 ontworpen door het Heerlense architectenbureau Fox-Öztan.

OUD GEBOUW

In 1956 werd hier een markant Heerlens pand afgebroken: een 17e-eeuws huis met klokgevel en een grote tuin. Bekende Heerlenaren, waaronder de 'Rijks-Veearts' Dr. Duijsens, hebben daar ooit gewoond. De open ruimte was gunstig en centraal gelegen in de bloeiende mijn- en winkelstad. De ondernemer F.J.G. Meulenberg verzocht architect Peutz een groot winkelpand met stadse allure te ontwerpen.

Het eindproduct, gebouwd door aannemer *Albam N.V.* uit Geleen, was een winkelflat met rechte lijnen en een zeer regelmatig ramenpatroon; een goed voorbeeld van het bouwen in de jaren 1950-1960. Twee vlakke betonnen gevels met reeksen gekoppelde, rechthoekige ramen markeren het hoekpand. De 64 meter lange etalageruimten moesten de begane grond doorzichtig maken. Op de twee bovenste verdiepingen kwamen tien woonflats.

Het *Technisch Bureau Meulenberg* was een warenhuis voor elektronica en elektrische apparatuur met een eigen serviceafdeling voor elektrische en gasinstallaties.

De firma begon zijn activiteiten in Heerlen in 1919 en was voorheen gevestigd op de hoek Akerstraat-Dr. Poelsstraat. Opa Meulenberg hielp zijn kleinzoon Bertje Leentjens op 16 december 1957 bij de feestelijke opening het rood-wit-blauwe lint door te knippen. Meulenberg overleed in 1969 en de zaak ging over in andere handen.

NIEUW GEBRUIK

Later was er de elektronicazaak *Vogelzang* gevestigd, die het pand in 1990 verbouwde. Na het faillissement in mei 2003 en een tijd van leegstand werd van 2005 - 2006 verbouwd. De dicht getimmerde eerste verdieping werd weer in zijn oorspronkelijke hoedanigheid hersteld, waardoor het ramenpatroon, kenmerkend voor de zogenaamde wederopbouwperiode, weer opnieuw zichtbaar is geworden. Dragende binnenmuren werden vervangen door moderne betonpijlers.

Zo werd het pand beter geschikt voor de nieuwe uitgaansgelegenheid *Superlativo* die op 5 april 2006 zijn poorten opende. Het bijzondere horecaconcept bood een bijzondere combinatie van loungen, dineren en games. Bezoekers konden er genieten van een smakelijk diner in het Italiaanse restaurant *La Goccia* en op de tweede verdieping een gokje wagen. Het restaurant ontleende haar naam aan de opspattende druppel uit het kunstwerk van Yvon Drummen op de rotonde.

Om de sfeer van de *Roaring Twenties* te creëren was de centrale wenteltrap omgetoverd in een perfecte verbinding tussen de verdiepingen. De biljartzaal was gesierd door twee lampen van architect Frits Peutz, die voorheen in de stadsschouwburg hingen. Op strategische plekken was een gebogen wand geplaatst, bekleed met bladgoud. *Superlativo* was geen lang leven beschoren. Het sloot de poorten in oktober 2008. Eind maart 2009 opende er het Restaurant 'Aan Tafel', maar dat ging in mei 2011 failliet. Voor het pand wordt een nieuwe bestemming gezocht.

Savelbergklooster

Gasthuisstraat 2-4

Petrus Joseph

Savelberg (1827 -

1907) was een telg

uit een geboede

Heerlense familie.

Zijn droom was

een opvanghuis

voor wezen en

hulpbehoevende

bejaarden te stichten.

Uiteindelijk stelde

tertiaris Lambert

Penders een huis

beschikbaar voor

het liefdewerk. In

oktober 1867 werden

de eerste patiënten

opgenomen en in

1870 betrok men

het pand aan de

Gasthuisstraat 2.

Savelberg ontdekte

dat hij zijn doel

enkel kon realiseren

met behulp van

een vereniging van

religieuzen.

OUD GEBOUW

Pas in juni 1872 kreeg Savelberg toestemming voor de oprichting van de *Congregatie van de Kleine Zusters van de H. Joseph, Patroon der Kerk*. De kerkrechtelijke goedkeuring van de constituties van de nieuwe congregatie kwam pas in 1882. In 1875 werd ook een mannelijke variant met broeders opgericht.

Het betrokken woonhuis dateert uit de 17e eeuw. Toen Savelberg het pand in 1875 kon kopen, werd het met een bouwlaag verhoogd, uitgebreid en geschikt gemaakt voor kloosterbewoning. Het wit gepleisterde bakstenen pand heeft een traditionele voorgevel, met natuurstenen omlijstingen voor de houten deur met fraai bovenlicht en de 19e-eeuwse vensters. De gebossede ellipsboogpoort is in hardsteen. In een nis staat een beeld van de heilige Jozef. Binnen is een schoorsteenmantel in empirestijl van zwart marmer met witte rozetten te zien.

In de jaren 1878 - 79 werd een representatieve neogotische kapel gebouwd. De kapel is uiterlijk nog vrijwel geheel in originele staat. Kort en krachtig is de kapel eens als volgt omschreven: "Architect waarschijnlijk J. Kayser en als een van de weinige voorbeelden van neogotiek in Heerlen. Voornamelijk klassiek gotische vormen met gebruik van de voor de architect typerend gebruik van kleurige baksteen, geïnspireerd door de Noordduitse baksteengotiek." Vermeldenswaardig zijn ook de sierlijke dakruiter, en vooral het opmerkelijke gebruik van terracotta profielstenen in de daklijst, vensterlijsten en de archivolt in de ingangspartij.

NIEUW GEBRUIK

In 2008 verlieten de laatste zusters het pand en kreeg architectenbureau Coenen uit Maastricht opdracht voor het ontwerp van de restauratie. Geert Coenen: "Wij wilden het klooster compacter maken, zodat het beter behouden kan worden voor de toekomst. De later aangebouwde delen zijn gesloopt, de kern van het klooster is gerestaureerd en we hebben enkele nieuwe onderdelen toegevoegd."

Het kloosterpand is heringericht tot museum dat op 29 april 2010 feestelijk werd geopend. In een beperkte, maar modern en vindingrijk ingerichte tentoonstellingsruimte wordt in *Een Leven Lang* de geschiedenis van de zusters belicht. Duizenden Kleine Zusters hebben gewerkt in ziekenhuizen, scholen en inrichtingen. Zij verpleegden, verzorgden, gaven les en deden veel huishoudelijk werk. De Kleine Zusters werkten buiten de schijnwerpers, vaak zonder loon en zonder vrije tijd, maar vol liefde en overtuiging. Zij kozen ervoor hun leven volledig in dienst te stellen van anderen. Nu de congregatie op termijn zal ophouden te bestaan, hebben de zusters hun eigen geschiedenis in het museum voor het voetlicht willen brengen. De permanente tentoonstelling is in samenwerking met de Kleine Zusters samengesteld door bureau *De Nieuwe Collectie* en vormgegeven door *Van Marcus*. Ook is de volledige inrichting van de woon- en slaapkamer van Savelberg in lateiedermeierstijl nog aanwezig. In de kapel is nu ruimte voor lezingen, solotheatervoorstellingen en kamerconcerten.

Van secretariaatsgebouw naar creatieve werkplaats

14

Wilhelminaplein 24
Dit gebouw is in de
periode 1959 - 1962
ontworpen door
Prof. G.H.M. Holt
als huisvesting voor
het Secretariaat
van de Vereniging
De Gezamenlijke
SteenkolenMijnen
In Limburg (GSL)
en is door Peutz
architecten met
ingang van 2011
omgevormd tot
zogenaamd Betahuis.

OUD GEBOUW

Het gebouw is van grote betekenis geweest voor de ontwikkeling van de mijnindustrie en kan daarom als mijnmonument worden aangemerkt. De bouw ervan plaatste de oude apothekers- en burgemeesterswoning 'De Luijff' tegen een decor van ingetogen modernisme. Holt was van 1950-1960 stedenbouwkundig adviseur van Heerlen en werd gerekend tot de progressieve architectuurbeweging. De bouwstijl van dit secretariaatsgebouw laat zich het best omschrijven als wederopbouwarchitectuur. Holt geloofde in nieuwe industriële constructiewijzen met gietbouw en montagebouw. Men ging werken met grotere abstracte vlakken en verwierp vaak het accentueren van de vlakverdeling met schaduwkanten. Dit komt tot uiting in de doorgaande stalen puilen en de toepassing van glazen bouwstenen. Dit GSL-gebouw experimenteert met de nieuwe vormen in de oude stad. Door het oude mijnmonument te koppelen aan het GSL-gebouw ontstaat een kleurrijke stedelijke context met een kleinschalig pleintje waarin de geschiedenis van Heerlen als administratief centrum (en als belangrijke mijnzetel) wordt weerspiegeld.

Vanwege de sluiting van de mijnen in 1965 wilde de Vereniging kleiner gaan wonen en kwam het gebouwencomplex aan het Wilhelminaplein vrij. In 1970 kocht de gemeente het pand als huisvesting voor de muziekschool. De officiële opening ervan vond plaats op 13 oktober 1971.

NIEUW GEBRUIK

In 2003 vertrok de muziekschool naar een andere locatie: het Glaspaleis. Daarna werd het gebouw gebruikt door Hee-Art centrum voor kunstzinnige vormgeving, kunsteducatie & creativiteit. Het Betahuis van nu is een creatieve plek voor studenten, (jonge) ondernemers en kunstenaars. Het beschikt over een ontbijtcafé en heeft haar oorspronkelijke karakter behouden.

De initiatiefnemers zijn geïnspireerd door onder andere het goedlopende Betahaus in Berlijn en door de creatieve ontwikkelingen, zoals die nu reeds in Heerlen Centrum langs de zogenaamde culturele as ontstaan. De gebruikers zijn mobiele werknemers, werknomaden, studenten, startende bedrijfjes, zelfstandige professionals, zzp'ers, freelancers en mobiele parkstedelingen. Het oude GSL-pand met zijn optimistische wederopbouw karakter heeft zo weer een respectvolle nieuwe functie gekregen. Het beschikt over een 'af-en-toe' kantoor met 75 stoelen, 8 verhuurkantoren, 3 ateliers, een werkplaats, vergaderfaciliteiten met een event- en expositieruimte en een gezellig café met terras.

Studenten kiezen er steeds vaker voor om met een aantal studiegenoten al tijdens hun studie een eigen onderneming te starten. Daarom zijn er nieuwe faciliteiten als inspirerende werkvloeren met draadloos internet, catering, een keukentje voor dagelijks gebruik, brievenbussen, lockerkasten en archiefruimte. De vleugels van het oorspronkelijke gebouw omarmen als het ware een openbare pleinruimte.

Glaspaletis

SCHUNCK

F TRUTH
IER ROBERT LAMBERMONT
09.07 - 17.08.2011

Van modehuis Schunck naar multidisciplinaire instelling

15

Bongerd 18

Het voormalige modehuis SCHUNCK is ontworpen door Frits Peutz en na een bouwperiode van één jaar op 31 mei 1935 geopend. Nadat het pand andere eigenaren en gebruikers heeft gehad en een andere glaspui kreeg, maakten Jo Coenen en Wiel Arets een plan voor de renovatie die in 2003 werd voltooid en het oude aanzien herstelde. De officiële opening van het nieuwe gebouw vond plaats op 30 juni 2004.

OUD GEBOUW

Bij de totstandkoming van het modehuis Schunck speelden drie auteurs een belangrijke rol: ondernemer Peter Schunck (1873-1960), burgemeester Marcel van Grunsven (1896-1969) en architect Frits Peutz (1896-1974). Centraal stond de gedachte om, geïnspireerd door *Les Grands Magasins Decré* in Nantes (Frankrijk), een grote gestapelde markt te bouwen. Le Corbusier ontwierp in die tijd betonnen gebouwen die door kolommen als het ware los kwamen van de aarde, met een vrij indeelbare plattegrond, ongebonden gevelstructuur, nieuwe techniek en een dakterras met licht en lucht.

Deze principes vinden we terug in het Glaspaleis.

Wij zien paddenstoelvormige betonnen kolommen, goed zichtbare liften en een ventilerende stalen vliesgevel van helder transparant glas. Het gebouw heeft oorspronkelijk vier vergelijkbare winkelverdiepingen (inclusief naaiateliers en schaftlokaal) gebouwd op een grote entreehal, die onderkelderd was met magazijnen en werkruimten voor etaleurs. Daarboven bevond zich de woning van de familie Schunck met een overdekte buitenzitruimte, een fraaie glazen erker en een daktorentje.

Deze grote glazen kubus naast de Romaanse Sint Pancratiuskerk was van begin af aan omstreden maar wordt nu genoemd als één van de 1000 meest toonaangevende gebouwen van de 20e eeuw.

NIEUW GEBRUIK

Als gevolg van de verplaatsing van Schunck naar een nieuwe winkelpromenade raakte het Glaspaleis in verval. A. Groenendijk liet het gebouw in 1974 verbouwen en voorzien van een nieuwe glaspui met getint glas. Er kwamen verschillende gebruikers en winkels in het pand, waar ook oud-mijnwerkers weer aan de slag konden. In 1993 riep architectuurcriticus Nic. Tummers op tot rehabilitatie en tien jaar later kwam een renovatie gereed naar ontwerp van de architecten Jo Coenen en Wiel Arets. Zij bouwden en renoveerden in de geest van Peutz. Tal van problemen werden overwonnen, zoals het wegwerken van kabels en leidingen en het terugbrengen van het transparante karakter met helder spiegelglas. Het project won de Bouwfonds Award voor Vitale monumenten in 2004 en de Nationale renovatieprijs in 2005. Het nieuwe gebruik van het Glaspaleis is ontstaan uit een synergetische bundeling van krachten van voorheen zelfstandige culturele instellingen: een museum voor moderne kunst, een centrum voor onderzoek en presentatie op het terrein van architectuur en stedenbouw, een openbare bibliotheek en een muziekschool. Ook filmhuis De Spiegel en Restaurant 5.0 met een 'conservator food' hebben er hun habitat gevonden. Het 'SCHUNCK' logo prijkt weer op het gebouw, volgens de originele typografie van de dertiger jaren. Moderniteit en urban culture zijn de gezichtsbepalende elementen van de artistieke en culturele identiteit van deze nieuwe culturele instelling, ook wel *newseum* genaamd.

Twentsche Bank

Van bankgebouw naar Grand Café

16

Pancratiusplein 46

De voormalige

Twentsche Bank is ontworpen door de architecten

W. Santhövel en

W. Tap en werd gebouwd in 1940.

De Twentsche Bank heeft als organisatie bestaan van 1861 - 1964. Het gebouw is in de jaren zeventig als ABN AMRO uitgebreid in een geheel andere bouwstijl.

OUD GEBOUW

Het oorspronkelijke bankgebouw heeft een klassiek volume en is afgedekt met een schilddak. De voorgevel van de eerste verdieping is symmetrisch, de voorgevel van de begane grond niet. De voorgevel en de linkerzijgevel zijn opgetrokken in zandsteen op een plint van hardsteen. In de begane grondlaag bevinden zich authentieke kozijnen voorzien van glas en lood. Dit gebouw neemt door haar architectuur en stedenbouwkundige proporties een statige positie in op het plein, waar vroeger de vesting Herle lag. Het pand heeft een ovaal raam boven de grote hoofdentree, met geprofileerde dagkant, en een rond raam boven de kleinere neveningang die gemaakt is om een bovenwoning te bereiken.

De terugsprong in de huidige oostelijke pleinwand, te herkennen aan de gevelreclame van *Corio-League*, markeert de plaats van de oorspronkelijke omwalling met grachten. Links, binnen de muren, lag het oude bankgebouw en rechts het mooie art nouveau pand van de Gruyter (later speelgoedzaak Panda) dat gebouwd werd op de gedempte gracht. De uitbreiding uit 1977 werd door architect Dingemans jr. uit Maastricht ontworpen.

De architectuur zoekt aansluiting bij het structuralisme van de jaren '70. Herkenbaar is de betonnen hoofdconstructie en de invulling met prefabelementen. De knooppunten in deze constructie zijn in het gevelvlak zichtbaar gebleven in de vorm van voegen tussen de geprefabriceerde elementen. De blauwe tegeltjes en de opvallende dakopbouw verwijzen naar de gesloopte winkel van de Gruyter.

NIEUW GEBRUIK

In 1998 is het bankgebouw in gebruik genomen als Grand Café en Restaurant en kreeg het de naam *Oppidom*. De naam is afgeleid van het Latijnse *oppidum* hetgeen vesting of vluchtburcht betekent en verwijst naar de middeleeuwse vesting Herle. Met de nieuwe bestemming heeft men geprobeerd het karakter van beide gebouwen te bewaren en de moderne architectuur te koppelen aan de traditionele architectuur. Het betonnen gebouw had een groot aantal kolommen die het bemoeilijketen om daartussen een horecabedrijf goed te laten functioneren. Aanvankelijk was de welstandscommissie tegen het slopen van de forse borstweringen van het bankgebouw, maar uiteindelijk heeft men de commissie kunnen overtuigen van een meer transparante aanpak. In dit gedeelte zit de Stadsbrouwerij 'De Romein' met een productiecapaciteit van 5 hectoliter per dag. Het bier is voor eigen gebruik en wordt 5 weken bewaard in opslagtanks.

De nieuwe bestemming meet 400 m² en beschikt over 5 zalen van verschillende grootte. Er zijn veel vaste gebruikers, waaronder het Koninklijk Mannenkoor Sint Pancratius, het Citykoor en het kerkkoor. In de zalen zijn regelmatig recepties. *Corio-League* heeft in De Romein op de tweede verdieping een eigen sociëteitsruimte. *Corio-League* is een netwerksociëteit die de mogelijkheid biedt om zakelijke contacten te leggen of uit te breiden. Belangrijkste visie van *Oppidom* is: inspelen op wat het publiek wil en naast de jongerencafés ook ruimte bieden voor ouderen.

Ijssalon La Veneziana

Akerstraat 12 /

Hoek Uilegats

De ijssalon is een ontwerp van architect Laurens Bisscheroux uit 1963. De familie Belfi wilde de lichte en zonnige Italiaanse cultuur naar Heerlen brengen en een prettige omgeving creëren voor het ontspannen consumeren van ijs en cappuccino. Het werd een speels en vindingrijk ontwerp qua gebouw en interieur. Enkele jaren later zou Bisscheroux dat herhalen in de er tegenover gelegen Bodega La Mancha.

OUD GEBOUW

De hoger opgetrokken voorbouw met zijn volledig open entree aan de zijde Uilegats, die ontstond door het laten wegzinken (!) van de pui, gaf een voor die tijd ongekeende openheid. Dat effect werd versterkt door de grote opening langs de Akerstraat. De hoek Akerstraat - Uilegats loste letterlijk en figuurlijk op.

Als men binnen was, werd men direct geconfronteerd met een opmerkelijke uitgiftebar en toonbank: een speels ontwerp, opgetrokken uit maaskeittjes.

Vervolgens kwam men in een lange en smalle salon.

Interessant is hier een losstaande draagconstructie voor de eerste verdiepingvloer met ranke, rijzige kolommen.

De kolommen vertakken zich en dragen een dunne schaalvormige dakpartij. Daglicht drong ook van boven tot op de begane grond binnen.

Met betrekkelijk eenvoudige middelen riep het interieur een mediterrane sfeer op. Tafels met elegante stoelen stonden op een vloer met een blauwzwart blokmotief.

Ingewerkte mozaïeken, daklichten en vides, de verlichting en de kunstzinnige versieringen gaven de ijssalon een Italiaans aanzien. Voor de zijgevel werd een fraaie groene, geëmailleerde baksteen gebruikt, een Italiaans product.

NIEUW GEBRUIK

Jaren later kwamen nieuwe stedenbouwkundige ontwikkelingen op gang. De realisering van de Promenade en Het Loon bracht klanten naar andere delen van het stadscentrum. De Belfi's wilden het familiebedrijf verplaatsen naar die straten, waar zich de grote consumentenstromen bevonden.

De *prima donna* van Bisscheroux verloor haar primaire functie. Zoals vaak begon een moeizame zoektocht naar herbestemming, bemoeilijkt door economische tegenwind. Aanzienlijke onderdelen van het oorspronkelijke ontwerp gingen verloren. Hetzelfde geldt voor het interieur.

Na moeilijke jaren van leegstand en diverse bestemmingswisselingen leek er in 2002 een duidelijke nieuwe functie haalbaar. Heerlens ondernemer en raadslid Roel Leers realiseerde er een jeuddroom: de speelhal *Funtasia*. Maar na een dik jaar ging dit project alweer ten onder. Al snel kwam er een vergelijkbaar vervolg: *It-Games*, vooral gericht op behendigheidsspelen. Anno 2011 is ook *It-Games* gesloten. Een grauws luiert over de mediterrane creatie van Bisscheroux, die hopelijk in de nabije toekomst weer een passende herbestemming zal krijgen.

R.K. Openbare Leeszaal en Bibliotheek

Tempsplein 10

Er wordt nog steeds gelezen in wat eens een bibliotheek was.

Nu door bewoners in comfortabele appartementen, maar in de begintijd door vele Heerlenaren die er ook tal van boeken leenden.

Een prijsvraag voor het ontwerpen

van de bibliotheek op het nog

onbebouwde plein in wording zorgde

dat dit stijlvolle Amsterdamse

Schoolgebouw er kwam.

OUD GEBOUW

In 1913 zag de R.K. *Heerlensche Openbare Leeszaal En Bibliotheek* het levenslicht. Na verkrijgen van subsidie werd een prijsvraag uitgeschreven voor het bouwen van de nieuwe bibliotheek. Er kwamen 91 inzendingen en het ontwerp van architect J.A. Pauw uit Amsterdam werd door het bestuur verkozen tot beste ontwerp. ‘Soberheid van lijnen, sierlijkheid en practischen zin’ wist de architect te verenigen in een geheel ‘dat zeker een sieraad zal worden voor het nieuwe stadstuingedeelte, het Tempsplein’. Door een bijdrage van de gemeente kon er in 1917 gebouwd gaan worden. Het verrees als eerste gebouw aan het nieuwe stadsplein dat samen met het Hesselleplein een onderdeel vormde van het stratenplan voor Heerlen van Jan Stuyt. Beide pleinen lagen in elkaars verlengde en waren bestemd voor de bouw van middenstandswoningen.

De opening van de bibliotheek vond plaats in 1918 en het was de eerste bibliotheek met leeszaal in Limburg. Het katholieke bestuur wilde met de vestiging ervan de intellectuele ontwikkeling van de bevolking bevorderen. Het gebouw heeft een symmetrische voorgevel met een vooruitstekende middenpartij die het schilddak doorbreekt. Op de begane grond bevond zich de leeszaal, studiezaal en een boekendepot. Helemaal bovenin woonde de conciërge. In de linkerkant van de voorgevel is nog een zandstenen gevelsteen te zien, waaruit de voormalige functie is af te leiden - met kanonnen die verwijzen naar de Eerste Wereldoorlog.

NIEUW GEBRUIK

De tegenwoordige bewoners van de oude, voormalige bibliotheek aan het Tempsplein vinden dit het mooiste plekje van Heerlen. Het gebouw is nu van *Woningcorporatie ‘De Voorzorg’* en ligt aan het sfeervolle groene plein, omgeven door de fraaie bebouwing die nu beschermd stadgezicht is.

Het gebouw kwam vrij toen de bibliotheek in 1971 verhuisde naar de Passage. De huidige bestemming met zes appartementen kreeg het in 1984. Het interieur bevat nu een hal met een lift, het karakteristiek, nog oorspronkelijk trappenhuis en een gezellige ontmoetingsruimte. De ontmoetingsruimte gebruikt men voor koffie met vlaai bij verjaardagen, een borrel op Nieuwjaarsdag of de vergaderingen van de buurtvereniging of ouderenbond. De appartementen van de huurders zijn ruim en comfortabel en zorgen voor plezierig woongenot. Het zijn ruime woningen met grote woon- en slaapkamers, een hal en een keuken. De hoge plafonds en ramen met charmante kleine ruitjes en de typische bouwstijl van destijds maken het tot een pand met veel sfeer. Dat zie je terug in de woningen. Enig nadeel is het ontbreken van berging direct bij de woningen. Die is in de kelder gesitueerd en dat vindt men niet erg handig. Bij de verbouwing in 1984 is daar niet echt goed over nagedacht. De bewoners vinden ‘hun huis’ een complex met een bijzonder karakter. De privacy is er optimaal, het centrum van de stad met zijn winkels en andere voorzieningen is op loopafstand en de gemeente houdt de omgeving redelijk netjes.

Badhuis

Kapelaan

Berixstraat 10 A

Een goede hygiëne is belangrijk voor de volksgezondheid. Maar tot in de 20e eeuw had niet elk huis een badkamer. In de grote steden was de hygiënesituatie zelfs alarmerend slecht. Lokale overheden en instellingen stichtten dan ook gemeentelijke was- en badinrichtingen. Die bleven tot in 1960 in gebruik. Zo ook in de mijnstad Heerlen.

OUD GEBOUW

Architect Jos Wielders kreeg in 1922 de opdracht een modern stedelijk badhuis (*R.K. Volks- En Schoolbad*) te ontwerpen. Het was geen toeval dat het naast de eveneens gloednieuwe gebouwen van het *R.K. Groene Kruis* en het grotere pand van de *R.K. Heerlensche Openbare Leeszaal En Bibliotheek* kwam te liggen. Daar was stedenbouwkundige uitbreiding gepland, waren gronden aangekocht en bouwrijp gemaakt. Het Groene Kruis, afdeling Heerlen was de opdrachtgever.

In zijn ontwerp zocht Wielders aansluiting bij de bebouwing in de omgeving. Niet alleen wat betreft grootte en hoogte, maar ook in bouwstijl. Zo heeft hij zich laten inspireren door de Amsterdamse School.

De rondingen, de ornamenten waaronder siermetselwerk, de beide fraaie deurpartijen en het verticale pannendak getuigen daarvan.

Het badhuis op de begane grond voorzag destijds in acht douchecabines en twee ligbaden voor volwassenen. Ook was er een wachtruimte. Uiteraard was scheiding tussen mannen en vrouwen geboden. Vandaar die twee ingangspartijen? Voor een 'stortbad' betaalde men 15 cent inclusief zeep en badhanddoeken en een 'kuipbad' kostte 40 cent.

Aan de achterzijde lag een achthoekig badhuis met 24 douchecabines voor schoolkinderen. In 1930 was de omzet 43.000 kinderbaden en 22.500 baden voor de volwassenen. De badmeesterwoning bevond zich boven het badhuisdeel.

NIEUW GEBRUIK

Rond 1970 werd het badhuis definitief gesloten. Moeilijke jaren braken aan. Hoe geef je een herbestemming aan een badhuis?

Vele jaren van leegstand en noodbestemmingen als opslagplaats volgden. De economisch moeilijke jaren '80 bevorderden de situatie niet. Toen het pand ook nog eens als een waardevol gebouw voor de gemeentelijke monumentenlijst werd aangemerkt, verhoogde dat de drempel om in het gebouw te investeren.

Pas enkele jaren geleden durfde een particulier het aan om het pand, met redelijke inachtneming van de oorspronkelijkheid, definitief de nieuwe bestemming van woonpand te geven. Geheel ongeschonden is het gebouw echter niet gebleven. Het smeedwerk en de typerende roeden in de ramen, zoals die nog te zien zijn in het pand Tempsplein 10, zijn verwijderd.

Burgemeester de
Hesselleplein 31

De voormalige ambachtsschool is ontworpen door Jan Stuyt (1868 - 1934) en werd gebouwd in 1913 met uitbreidingen in 1917, 1920 en 1929 - 1930. Na een fatale brand op 31 oktober 1996 heeft het architectenbureau Martorell-Bohigas-Mackay uit Barcelona in opdracht van Kantoren Fonds Nederland Bv een plan gemaakt voor herbouw en kon het gebouw in 1999 uit zijn as herrijzen.

OUD GEBOUW

De mijnstad Heerlen had een grote behoefte aan goed opgeleid technisch personeel. Daarom besloot de gemeente Heerlen, in samenwerking met sterke partners, tot de stichting van een 'Ambachtsschool'. Het ontwerp werd toevertrouwd aan Jan Stuyt.

De hele bouwkundige compositie bestaat uit een driedeling met een verheven en bekroonde primaire massa en links en rechts ondergeschikte bouwdelen. Deze architectonische hoofdpzets wordt wel gezien als een metafoor voor de ordening van de samenleving tijdens de inrichting van de Mijnstreek. We zien verder toepassing van graniet, mergel en baksteen, een markante schuine dakvorm, hoge ramen met roedeverdeling, hoeklisenen, dakkapellen, bescheiden ornamenten vaak in de vorm van een tegeltableau en een sprekende kroonlijst.

Bij de laatste uitbreiding van 1929 - 1930 werd de gevel doorgetrokken tot het puntdak. Ook kwam toen pas de gevelversiering met de aanduiding A(nno) D(omini) 1913 tot stand. Het sierhekwerk om de voortuin is door leerlingen in de smederij gemaakt en bevat de logo's van de verschillende ambachten en de driehoek van Pythagoras. De stedenbouwkundige vormgeving van het Burg. de Hesselleplein met de ambachtsschool was een belangrijk onderdeel van het stratenplan dat Stuyt voor Heerlen ontwierp in 1913.

De aaneengesloten bebouwing met opvallende openbare gebouwen lijkt door zicht-assen met elkaar verbonden.

NIEUW GEBRUIK

Na de brand meldde zich het *Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds* als mogelijke gebruiker voor het gebouw. Men had nog 12000 m² hoogwaardige kantoorruimte nodig op korte loopafstand van het centrum. Van bijkomende symbolische betekenis is dat het ABP, wier entree en gezicht altijd van Heerlen af op het heuvelland was gericht, met dit nieuwe plan, haar mooiste entree kreeg aan het Burg. de Hesselleplein. Ten behoeve van de renovatie realiseerde genoemd Spaans architectenbureau, ter plaatse van de volledig verbrandde houten kapconstructie, een nieuwe extra verdieping met hedendaagse gevels. Door de keuze voor een constructie van glas en staal in een zwarte kleur is het onderscheid met de genoemde kenmerken in het oeuvre van Stuyt goed zichtbaar gebleven.

De krachtige horizontale lijnvoering in de architectuur van deze staalconstructie sluit aan bij de oude arcering met natuurstenen banden in de gerestaureerde pleingevels. In de renovatieplannen is het karakter van de oude voorgevel, met veel vier- en zesruitsramen, bijna in zijn geheel teruggebracht. De piramidevormige puntdaken, één in het midden en één op de beide vleugels, bepalen nog steeds het beeld aan de pleinzijde.

De kenmerkende driedeling is ook aan de achterzijde teruggekeerd. Paddenstoelachtige betonnen dragers tillen de extra verdieping tot boven de gevels van de begane grond. In de steel van de paddenstoelen zijn nieuwe vluchtrappen geplaatst.

Benzenraderweg 1 /

Bekkerweg 6 en 10

De mijndirecties hadden grote behoefte aan opgeleid personeel. Samen met de gemeente werd overgegaan tot de oprichting van de Mijnschool. In mei 1914 begonnen de lessen, toen nog op locatie ambachtsschool. Net op tijd, want even later brak de Eerste Wereldoorlog uit. De Duitse opzichters gingen naar huis, de Nederlandse werden gemobiliseerd. In één klap waren de mijnen het grootste deel van hun kader kwijt. De eerste spoedcursus stoomde opzichters klaar voor het grote werk.

OUD GEBOUW

De Mijnschool was sinds 1922 gevestigd aan het Bekkerveld en vanaf 1940 weer in de ambachtsschool met ingang aan de Ververstraat. In verband met de vernieuwing van het beroepsonderwijs werd, kort voor de sluiting van de mijnen, besloten tot nieuwbouw.

Architect Theo H.A. Boosten uit Maastricht kreeg in 1960 de opdracht voor het ontwerp en in 1962 werd met de bouw begonnen. De in 1964 geopende Mijnschool maakte met de brandweerkazerne en het politiebureau (inmiddels gesloopt) deel uit van een ensemble van drie gebouwen van Boosten. Ze vertonen een grote architectonische en stedenbouwkundige samenhang. Kenmerkend is het sterke horizontalisme met doorlopende bandvensters en borstweringen. Sculpturale elementen, zoals de naar buitengeplaatste draagconstructie van de gymnastiekzaal, zijn beeldbepalend. In het begin van de jaren zestig was deze Boosten-driehoek, gelegen aan een weide achter de bloemenwinkel Erven, een van de vijf in het oogspringende hoekgebouwen op de vijfspiong 'aan de Linde'. Deze situatie was ontstaan in het verlengde van het Algemeen Uitbreidingsplan uit 1933 waarin Jos Klijnen voorstelde de Welterlaan te verbinden met de Ruys de Beerenbroucklaan en links en rechts dure woningen te bouwen, vergelijkbaar met het karakter van de Bongaertslaan. Het idee is overgenomen in 'Het uitbreidingsplan in hoofdzaken' van 1958 en kan geïnterpreteerd worden als een breuk tussen het traditionele gesloten bouwblok (Berlage) en de vrije stedenbouwkundige vorm (Le Corbusier).

NIEUW GEBRUIK

Hoewel één jaar nadat de Mijnschool in 1964 in een gloednieuw gebouw was getrokken de sluiting van de Limburgse mijnen was aangekondigd, werd deze niet meteen gesloten. Directeur R. Haverschmidt vormde haar om tot een instituut waar het middenkader uit de mijnen kon worden omgeschoold. Er waren cursussen als HTS-werktuigbouwkunde, constructeur chemische apparatenbouw en exploratiespecialist voor de oliewinning.

Totdat ze in 1976 definitief dicht ging, leidde de Mijnschool meer dan 600 mannen in de leeftijd van 25 tot 50 jaar op. De examenresultaten waren verbluffend goed. Meer dan 95% slaagde, hetgeen liet zien hoe goed de ondergrond was die de opzichters bij de Limburgse mijnen hadden meegekregen.

Na de sluiting van de mijnschool kwam het gebouw in gebruik bij het huidige Arcuscollege. Na een periode van leegstand is het schoolgebouw in 2007 gerestaureerd en verbouwd tot kantoorpand voor de accountants en medewerkers van het Heerlense kantoor van Rsm Wehrens, Mennens & De Vries en enkele andere dienstverleners. Een deel bleef nog in gebruik bij het Arcuscollege. De restauratie vond plaats onder leiding van het Architectenbureau Fox-Öztan.

ULO-school voor jongens 'St. Pancratius'

Laan van Hövell tot
Westerflier 23

**De modern ogende
ULO-school uit 1931
is een ontwerp van
stadsarchitect F.P.J.
Peutz.**

**Nadat de school het
pand verliet, heeft
het verschillende
bewoners gekend.**

**Gelukkig waren er
geen ingrijpende
aanpassingen.**

**Daardoor kon
architect Wiel Arets
in 1998 dit Limburgs
monument van
modernisme volledig
rehabiliteren.**

OUD GEBOUW

Hoewel de architect weinig speelruimte kreeg, lukte het hem het nieuwe schoolgebouw een modernistisch aanzien te geven, volledig in de stijl van het 'Nieuwe Bouwen'. Het drie verdiepingen tellende gebouw had zes klaslokalen, door een gang gescheiden van het straatrumoer. Het gebruik van glas tussen leslokalen en gang zorgde ervoor dat het licht zowel via de voorgevel als via de achtergevel in het gebouw viel.

De school heeft een rechthoekig grondplan en de bouwlagen worden afgedekt door een plat dak met breed dakoverstek. Het accent ligt sterk op de geometrische compositie van de bouwmassa, het gebruik van veel 'moderne' materialen als glas en staal en de functionaliteit van het gebouw. Over de baksteen is een witte cementbepleistering aangebracht.

In de frontgevel vallen vooral de ingangspartij en het hoger doorlopende geveldeel met verticaal glasvlak op. De halfronde toegangstrap leidt naar een stalen deur onder een luifel van beton. Deze betonnen luifels boven de entrees komen bij Peutz zo vaak voor dat zij bijna een soort handtekening vormen. Anders dan we zouden verwachten herbergt het uitspringende verticale glasvlak niet de trap. Ook de achtergevelentree heeft een stalen deur met betonluifel en pui. Evenwijdig aan de achtergevel loopt een aflopende fietsbaan naar de kelderruimten onder de school.

In 1972 ging de door de Mammoetwet tot Pancratiusmavo omgedoopte school op in de St.-Clara-mavo.

NIEUW GEBRUIK

Na het vertrek van de mavo heeft het gebouw verschillende bewoners gekend. Tenslotte was er een periode van leegstand, waarna het pand werd overgenomen door *AZL Beheer*. In 1997 kreeg architect Wiel Arets, die bijzondere waardering heeft voor het werk van zijn grote voorganger Peutz, opdracht het gebouw te renoveren tot kantoor.

Hij is erin geslaagd de school tot een kantoorgebouw te transformeren zonder de oorspronkelijke architectuur aan te tasten. De authentieke interieurindeling is nog vrijwel tot in de kleinste details intact. Ook veel originele wand- en vloerbedekking is nog aanwezig. Zo heeft de entreehal nog een originele vloer van gele tegeltjes en glazen steentjes. Dat is in veel oudere (school)gebouwen wel anders.

Toch zijn er natuurlijk moderne aanpassingen. Overal kwam dubbel glas en werden plafonds vervangen. In de kelder zijn nu de nieuwe technische voorzieningen ondergebracht en de verdiepingen zijn verbonden met een lift, die in de hal naast de achterdeur is gesitueerd. Het pand is nu sinds eind 1998 in gebruik bij *AZL Beheer* ('Advies en management Pensioenfondsen').

Villa Haex

Akerstraat 126

Omstreeks 1900

overleed Henri

Sarolea, grondlegger

van de ON-mijnen.

Hij werd opgevolgd

door Mr. A.C. Haex,

die directielid bleef

tot zijn overlijden in

december 1949.

De ON-mijnen lieten

voor Haex in 1913

een villa bouwen,

een neoclassicistisch

ontwerp van architect

Jan Stuyt.

OUD GEBOUW

De villa moest de entree vormen voor de wijk Molenberg. De villa voor mijndirecteur Haex is in zijn ontwerp helemaal zwart-wit (een verwijzing naar het steenkooltijdperk?), met de 'handtekening' van de architect - de stuiters - op de dakkapellen.

Jan Stuyt ontwierp als huisarchitect van de koepel van woningverenigingen 'Ons Limburg' rond die tijd vele woonwijken in de regio. Maar hij ontwierp ook vele particuliere woningen, zoals deze villa en de statige woningen aan de Molenberglaan 46 - 50, 73 - 75 en 112 - 132, kerken en grote gebouwen als de ambachtsschool en de Vroedvrouwenschool.

Geheel in overeenstemming met de stand van de bewoner ligt Villa Haex iets terug van de Akerstraat. Het volledig witgepleisterde huis van twee verdiepingen heeft een hoog schilddak. Met zijn drie vensterassen is de gevel symmetrisch opgebouwd. Hoewel de ramen in de buitenste assen groter zijn, ligt de nadruk op de middenpartij met de entree met het halfronde bovenlicht, de smeedijzeren luifel en de grote dakkapel. De voorname toegang tot het huis is voorzien van fraai smeedijzerwerk met deels goudverf. Dit smeedijzerwerk zien we terug voor de vensters. De hoeken van het pand zijn geprofileerd met gemetselde blokken. De schoorstenen zijn afgedekt met geornamenteerde dakjes, zoals ook de rest van de villa gekenmerkt wordt door een verfijnde afwerking. Na het overlijden van Haex werd de villa bewoond door ON-directeur P.A.A. Wirtz en zijn gezin.

NIEUW GEBRUIK

Nadat de laatste mijndirecteur de woning had verlaten, werd de villa in gebruik genomen als kantoorpand voor de Oranje-Nassau Groep Bv. In deze vennootschap zijn sinds 1979 alle nieuwe industriële activiteiten ondergebracht; ook de toenmalige N.V. Maatschappij Tot Exploitatie Van Limburgsche Steenkolenmijnen (nu: Oranje-Nassau Mijnen Bv). In 1988 verhuisde het kantoor naar Amsterdam. Daarna heeft Oranje Nassau Vastgoed Beheer de villa nog een tijd in gebruik gehad. Nu is de villa het kantoorpand van de Mercurius Beleggingsmaatschappij.

De aanpassingen tot kantoorgebouw hebben de indeling van het interieur vrijwel in tact gelaten. Voorhal- en gangvloer met grote grijze marmeren tegels, de hal en gang met houten cassetteplafond en houten lambrisering, de deur tussen hal en gang met glaspanelen en zij- en bovenlichten zijn origineel. In de hal aan de linkerzijde is een rondboog naar de trap met aan weerszijden een gestuukte pilaster. Authentiek is ook de houten trap met eerste trede in marmer en met houten handlijst en houten lambrisering. Deze loopt door tot de zolderverdieping. Boven het trappenhuis bevindt zich een groot rechthoekig glas-in-lood dakvenster. De tweede kamer aan de linkerzijde heeft een hoge houten lambrisering en een haardomlijsting in bruin en zwart gewolkte marmer. Voor de villa staat een bronzen plastiek van Cyriel Laudy uit 1999.

Burgemeester
Waszinkstraat 2

In 1911 kwamen de gereformeerden in een huiskamer te Heerlen bijeen voor de godsdienst-oefeningen. De kerkgangers kwamen toen nog uit heel Zuid-Limburg. Spoedig, in 1913, bouwde men aan de Bekkerweg een eenbeukig kerkje. Begin jaren vijftig was de gemeente gegroeid tot 600 leden en in 1954 al tot 800. De kerk werd te klein. Op 1 november 1950 besloot de kerkenraad een commissie te benoemen voor het bouwen van een nieuwe kerk.

OUD GEBOUW

In 1953 kreeg de bouwcommissie van de gemeente Heerlen het aanbod een stuk grond te kopen op de hoek Burgemeester Waszinkstraat en de Eurenderweg. De Scheveningse architect J.H. den Heijer kreeg de opdracht om de kerk te ontwerpen. De Bouwcommissie verlangde uit tactische overwegingen dat Den Heijer zijn plannen met architect Frits Peutz zou bespreken. Zou uit die samenwerking geen goed ontwerp voortvloeien, dan zou de opdracht aan Den Heijer voorbij gaan. De Gemeente Heerlen verleende op 28 januari 1955 de bouwvergunning voor de kerk met 450 zitplaatsen. De achthoekige bakstenen kerk bestaat uit een van lessenaardaken voorziene omgang en een daaruit oprijzend hoger centraal deel op wiens tentdak een koperen dakruiter staat, met een klokkentorentje in het midden. De voorzijde van de kerk wordt gemarkeerd door een inpandige narthex bestaande uit drie korbogen met daarachter drie dubbele houten deuren die deels van glas zijn voorzien. De gevels aan weerszijden van de ingangspartij bevatten achthoekige ramen. De gevels zijn opgetrokken in gele baksteen in wild metselverband. De opbouw heeft in elke gevel een uit zeven ramen bestaande betonnen vensterpartij. Bij de opening op woensdagavond 14 maart 1956 werd een gedenkplaat geplaatst. De zondag daarop leidde dominee Moens de eerste dienst. Later plaatste men een orgel (met 1318 pijpen) naar ontwerp van orgelbouwdeskundige mr. A. Bouwman in Amsterdam en gebouwd door de Fa. J. Reil te Heerde.

NIEUW GEBRUIK

Het kerkgebouw werd in 1990 door de gereformeerde kerk, na het samengaan met de hervormde gemeente van Heerlen, te koop aangeboden. Het echtpaar Brils kon voor hun bedrijf de kerk in 1991 kopen, mede omdat zij te kennen gaven het bouwwerk zo veel mogelijk in originele staat te laten. De achthoekige kerkzaal werd ingericht tot fotostudio, terwijl in de omgang de woning van de familie Brils werd ingericht. Het kruis op de dakruiter is vervangen door een abstract kunstwerk.

In 2008 werd de voormalige kerk verbouwd tot het *Gezondheidscentrum Heerlen-Zuid*. De verbouwing resulteerde in een modern gezondheidscentrum met een apotheek, licht en ruim van opzet. Sinds de opening op 2 maart 2009 zijn de huisartsenpraktijken van het echtpaar Van den Brand, Scholtes en Van Binsbergen er ondergebracht. Bij binnenkomst stuit men direct op de receptie, met daarnaast een grote centrale wachtkamer midden in het gebouw. Langs de buitenkant van het gebouw zijn de ruime spreekkamers van de artsen en de ruimtes voor de diverse praktijkondersteuners gerealiseerd evenals een onderzoekkamer.

De Apotheek Heerlen-Zuid, onderdeel van *Verenigde Apotheken Limburg*, is op de eerste etage gevestigd.

Deze is gebouwd door een tussenvloer in het gebouw aan te brengen en een verlaagd plafond aan de binnenkant in de vorm van de koepel. De originele glas-in-lood ramen bleven gehandhaafd. Daardoor heeft het gebouw zijn oorspronkelijk buitenaan zien behouden. Lift en trap maken de apotheek goed bereikbaar.

Kloosterkensweg 17

De Rousch wordt al

in de 14e eeuw als

leengoed genoemd.

Hoeve de Rousch,

vroeger In ghen

Broek of Wildenbroek

(Willenbroeck)

genoemd, was

lange tijd een

boerenbedrijf.

De grote hoeve

van baksteen

met een gesloten

binnenplaats ligt

pittoresk tegen

de helling van het

Geleenbeekdal.

In 1965 startte

Charlotte Beckers het

horecabedrijf onder

de naam Auberge

De Rousch. In 1998

ontwierp architect

Theo Teeken een

veel besproken

hedendaagse

uitbreiding.

oud gebouw

De eerst bekende leenheren waren Reinier van den Esschen in 1381 en Reinier van den Nieuwenborch in 1389. In de 16e en 17e eeuw was de hoeve achtereenvolgens in bezit van de families Van Bensenraedt en Van Schwartzenberg. De naam *De Rousch* is ontleend aan het ruisende water van de Geleenbeek, dat langs de hoeve stroomt of aan het ruisen van de bladeren van de bomen, die langs de beek stonden. De hoeve heeft de kenmerken van een Limburgse carréboerderij. Aanvankelijk bestonden deze boerderijen uit losse gebouwen. Het woonhuis en de afzonderlijke stallen, schuren en wagenhokken werden geleidelijk aaneen gebouwd tot een L-vorm en een U-vorm.

Uiteindelijk ontstond de gesloten hoeve rondom een open binnenplaats, waar meestal de mestvaalt lag. De Rousch heeft een trapeziumvormige binnenplaats. De westgevel heeft een symmetrische indeling met twee topgevels. Het geheel is afgedekt met schuine daken en met donkere pannen. Er zijn drie ellipsboogpoorten; één daarvan heeft een sluitsteen met het jaartal 1859. Hier en daar is mergelsteen (her)gebruikt. De grote schuur (manege) aan de oostzijde met een hogere nok moet na 1880 zijn gebouwd, na een brand. Visvijvers, akkerland en een grote boomgaard omzoomden eertijds de hoeve.

Ook een bakhuis is bewaard gebleven. De hoeve verloor zijn agrarische bestemming doordat de landerijen werden opgekocht voor de nieuwbouw van het ziekenhuis.

Nieuw gebruik

De hoeve heeft al sinds 1965, onder de naam *Auberge De Rousch*, de functie van restaurant. Charlotte Beckers startte het horecabedrijf. De familie Beckers was al jaren in Heerlen actief met een hotel en het in 1950 geopende *Castellum*, een restaurant vlakbij het stadhuis. Aanvankelijk concentreerde het horecabedrijf zich binnen de oude boerderij. Vanaf de tachtiger jaren hebben Pascale en Henri Beckers als derde generatie de familietraditie voortgezet. Zij wilden het gebruik van de oude boerenhoeve vergroten door naast het restaurant een zalencentrum voor ontvangsten en conferenties te exploiteren.

In 1998 kreeg *Teeken Beckers Architecten Bv* de opdracht een uitbreiding te ontwerpen in een duidelijk herkenbare en zich van het bestaande gebouw onderscheidende architectuur. In 1999 - 2000 zijn aan de voorgevel een glazen wintertuin en ernaast een aluminium bijgebouw toegevoegd. De wintertuin wordt begrensd door een groot glazen scherm dat voor de helft kan worden geopend en een schitterend uitzicht biedt op het aangrenzende beekdal. Door het transparante volume van de wintertuin blijft de authentieke vorm van de monumentale hoeve goed zichtbaar. Ook de bescheiden raakpunten tussen de nieuwe staalconstructie en het oude monument dragen hieraan bij. Het paviljoen is als een satelliet met een gang aan de hoeve verbonden. Wintertuin en paviljoen vormen met de hoeve een contrastrijk harmonisch ensemble, waarbij oud en nieuw gelijkwaardig worden gerespecteerd.

Colofon

© September 2011 Gemeente Heerlen - Commissie Open Monumentendag Heerlen

De commissie is een samenwerkingsverband van de Gemeente Heerlen; Historisch Goud-Rijckheyt, centrum voor regionale geschiedenis; LGOG kring Parkstad Limburg; Historische Kring 'Het Land van Herle'; SCHUNCK*; Stichting Cyclocross Heerlen en VVV Zuid-Limburg.

Samenstelling teksten	Mark van Dijk, Jo Fox en Ton van Mastrigt, Roelof Braad
Redactie	Roelof Braad
Eindredactie	Jeanine Ruijters
Foto's	Ton van Mastrigt en Rijckheyt, Heerlen
Concept en vormgeving	T-Force Communicatie, Evert Larik
Coördinatie	Fred Vondenhoff en Chris Tiekstra
Productie	Grafimedia Janssen

Kijk voor alle informatie over Open Monumentendag Heerlen, ook over voorgaande jaren, op www.openmonumentendagheerlen.nl